

Jagttagelser, betræffende Virkningen paa Huusdyrene af Fodring med Boghveden og dens Straa.

Med inderlig Glæde modtager den praktiske Landmand og Fædrelandsvennen den længe savnede Fortsættelse af Nye Landoeconomiske Tidende i 6te Bind's 2det Hefte; thi dette Skrift indbefattede hidindtil, ligesom i et Archiv, de fleste Resultater af vore praktiske Landmænds Erfaringer og Bemærkninger, Landoeconomien betræffende, og det saavel af Lave som Høie, saavel af Lægfolk som af Lærde, og hvor Hver, der blot er i Stand til at opfatte og meddele sine Tbeer forstaaeligt, tyede hen, for at offentliggjøre hvad han troede, at kunne fortjene Dymærksomhed eller vorde gavnligt for det Almindelige; hertil kommer ogsaa dette, at mangfoldige tænkende Bønder, der benytte, skjøndt med gavnlig Vaersomhed, de nyere Dpdagelser og Fremskridt, der gribe ind i deres Sag, nu med stor Videbegjerlighed hige efter, ei alene ved Beskuelsen af opstillede Exempler og Forsøg, at overtydes om Gavnligheden af de anpriste Forbedringer, men ogsaa ved Læsning af

landoeconomiske Skrifter, at udvide og berige de vaagnende Ideer.

Jeg siger: med gavnlig Daersomhed benytte mangfoldige tænkende Bønder sig af de nyere Opdagelser og Fremskridt; thi de saae saa Mange, med umaadelig Gridskhed at omkalfatre Landeieendomme, baade de store og de smaae, og ikke sjældent skabte idel Virvar, der i utroelig Hast endte med en skrækkelig Tilintetgjørelse af betydelige Kapitaler og mange Familiers hele timelige Velværd. Dog — saaledes gaaer det jo i Almindelighed med al menneskelig Fremskriden til Fuldkommenhed; saa saare Mange overile sig, især i Begyndelsen, drevne dertil ikke saameget af uædle Motiver som af en fremstræbende Land, skjøndt de i alt Andet, som ikke kommer i Berørelse med deres Yndlingsstilsøieligheder, vel vide, at Overilelser ere skadelige. Hvis Barnet ikke lærer at krybe, førend det vil prøve at løbe, maa det som oftest ved Fald og Stød lære Forsigtighed ved at gaae. At mange indsigtsfulde, tænkende Landmænd, der, udrustede med Energie og Erfaring, foretog deres landoeconomiske Operationer med Overlæg, alligevel, formedelst uheldige Tidsomsfændigheder — de uheldsvangre Følgesvende for vindskibelige Statsborgere af langvarige Krige — altfor ofte maatte bukke under, er i Sandhed højliggen at beklage, ikke alene med Hensyn til Tabet af deres lysende Exempel, men ogsaa med Hen-

syn til det affkræftende Varsel, Mangfoldige toge deraf.

Mine landoeconomiske Foretagender hidindtil gif forstørstedelen ud paa Forsøg, for at overtyskes, saavidt muligt, om Gavnligheden af de mange anpriste Forandringer ved Agerdyrkingen; thi Erfaringen havde viist mig, og lærte vel ogsaa Enhver, der har traadt sine Børneskoe, at man bør gaae frem med Vaersomhed, naar man afviger fra den flagne Landevei.

Følgende Resultater af mine Forsøg og Bemærkninger, jeg herved tager mig den underdannede Frihed at tilstille Det Kongelige Danske Landhuusholdnings Selskab, ønsker jeg, maatte betragtes som et lidet Bidrag, Staldfodringen betræffende, deels til Stadfæstelse paa de af flere allerede tilforn fremsatte saare vigtige Erfarings-sandheder, deels til Advarsel mod Feilgreb og deraf flydende Tab, der ikke sjældent tilbageholdt Mange fra Erkjendelsen af disse Sandheder, hvis Antagelse og Efterlevelse i Almindelighed ville have de meest velsignede Følger for Fædrelandet. Ibet jeg nærer det grundede Haab, at de Mange, der i en Række af Aar i Landets forskjellige Egne have samlet almeennyttige, praktiske Erfaringer, ikke ville ubeblive med Meddelelsen deraf, fremkommer jeg da her i al Beskedenhed med min Meddelelse, der skjøndt ikkun liig Draaben i det store Ocean af Kundskabsmassen, tjenende til, at be-

grunde statsborgerlig Selvstændighed og Lyksalighed, dog er et Bidrag.

At Staldfodring i utrolig Hast kan ophjælpe et Agerbrug, er en afgjort Sandhed; men sørgelig Erfaring har ogsaa lært, at Overilelse og Feilgreb derved ligesaa hurtigt have nedsat det.

At der til Forberedelsen, Anlægget og Udførelsen ved Staldfodringen udfordres Sagkundskab, Erfaring, Energie, Forsigtighed og Paapassenhed, er ofte bleven sagt, og kan ikke siges for ofte.

At Klima, Jordbund, Beliggenhed, Gjødsningsstand og saa mange andre locale Omstændigheder foraarsage heelt forskjellige Resultater af lige Fremgangsmaade, er en ligesaa vigtig som tidt gjentagen Sandhed.

Ligesaa vist er det ogsaa, at hvis man vil gjøre sig grundet Haab om et forønsket Udfald, bør man lægge sig efter Dyrkningen af flere passende Kornsorter, Planter og Rodfrugter, deels fordi Aaringernes Forskjellighed snart begunstiger Dyrkningen af det ene Slags, snart igjen af et andet Slags blandt dem, deels fordi det er gavnligere for Besætningen og altsaa fordeeltigere for dens Eier, at man kan afverle med Foderet; især vorder det af megen Vigtighed, at have Grønfoeder saa tidligt muligt om Vaaren, for at Besætningen, endnu medens der er tørt Foder forhaanden, successivt kan vænnes til Grønfoedret ene, ved hvilken Frem-

gangsmåade man undgaaer megen Hazard, og høster mange Fordele. At Besætningen ligeledes om Efteraaret succesfvt bør vænnes til tørt Foder er en Selvfølge, og er lettere at iværksætte; dog behøves denne Forsigtighed ikke at iagttages, hvor man har de saakaldte Brakfrugter til at afløse Grønfoderet med. Det Grønfoder, der paa samme Areal giver den bedste og rundeligste Næring for min Besætning, lægger jeg naturligviis fornemmelig Bind paa, især om dets Dyrkning ikke er mislig eller altfor besværlig. Alt dette er ofte sagt, men kan dog ikke siges for tidt.

At et for stort Quantum Foder af Kartofler mod Straafoder til Mælkesøer giver tynd og vandig Mælk, veed Enhver, der har Erfaring og Løb i Tingen; ligeledes, at et for stort Quantum Foder af Kaal, Rotabaga, Raps og Kaalrabi dagligt, giver Mælken en ret affkyelig Smag. Saa nøie at bestemme det passende Quantum, der ingen skadelig Virkning yttreer paa Mælkproductet, er vanskeligt; da det saa meget kommer an paa, om det er til en stor eller en liden Koe, eller rettere sagt, eftersom Koen fortærer tørt Foder i Forhold til disse Rodfrugter eller Kaalarter; desuden har det under lige Omstændigheder dog forskellige Virkninger, som maae hidrøre fra Subjecternes Individualiteter. Efter $\frac{3}{4}$ til 1 Skp. Kartofler daglig og efter $\frac{3}{4}$ til $\frac{1}{2}$ Skp. Rotabaga og Kaalrabi, der nok ere af lige Næring med be-

nævnte Quantum Kartofler, har jeg ikke sporet nogen Forringelse hos Mælken. Alt dette vil enhver Praktiker have bemærket, saavel som og, at Mælkekøernes Reenligholdelse, nogen Bevægelse daglig, ordentlig Fodring, om Sommeren frisk Luft i Kostalden, er en høj Nødvendighed.

Den Dypdagelse, Hr. Kammerraad Drewsen for nogle Aar siden meddeelte, at baade Faar og Sviin af hvid Farve vorde syge og døe af grønt Boghvedefoder, men at sorte Faar og Sviin taale at fodres dermed, har sin fuldkomne Rigtighed, hvorom Enhver ved anstillet Prøve let vilde kunne overbevise sig. Paa Grund af denne Hr. Kammerraad Drewsens offentliggjorte Dypdagelse kom jeg paa den Formodning, at tørt Boghvedefoder muligt ogsaa kunde yttre samme skadelige Følger paa Faarene som det grønne, og at muligt ogsaa Boghvedefornet kunde have en lignende Virkning paa begge omtalte Huusdyr, saavel som hos flere andre; desaaarsag anstillede jeg Forsøg hermed, og er nu siden ved endeel Forsøg og Erfaringer bleven overtydet om, at det ogsaa virkelig er Tilfældet. At flere praktiske Landmænd have anstillet Forsøg hermed, maae jeg formode; men da jeg imidlertid intet har erfaret om nogen Offentliggørelse desangaaende, tager jeg mig herved den Frihed, at fremlægge Resultaterne af mine Forsøg med at anvende tørt Boghvedefoder og Boghvedefornet

1) til Saar:

For Faarene er det tørre, velbjergede og ei for stride eller storstilkede Boghvedefoder, saavel som ogsaa Kornet deraf, med Maade brugt, under visse Omstændigheder meget gavnligt og under andre igjen høist skadeligt. Jeg lader min Faareflokk, noget over 20 i Tallet, fodre dagligt i December og Januar Maaneder med halvt af Boghvedefoder, og, hvis samme er altfor huulstraet uden iblandet Græs, da tillige Boghvedekorn, uden at jeg nu i mange Aar har sporet mindste Hazard derved; tvertimod har jeg fundet, at Faarene derefter faae tyndt Liv, dog uden Diarree, og befinde dem saare vel derved, ere muntre og trives vel, enten saa de staae bestandigt inde, eller ogsaa i godt Veir. lades ud i Lyngheden. Men fodrer man Faarene i Februari og Marts eller længere hen paa Foraaret med Boghvedefoder og Korn, hazarberer man den hele Flokk; thi komme de saa ud blot $\frac{1}{2}$ Dag eller blot nogle faa Timer i mildt Soelstinsveir, saa begynde de ogsaa det ene efter det andet at hænge med Hovederne, lube med Drene, gnide og skuppe Hovederne hen ad Bæggene eller Digerne, eller ogsaa de lægge sig ned og skuppe eller gnide Hovederne paa Jorden. Efterseer man dem da, vil man finde dem med røde Dine, som ofte ere lukkede til og flyde med Vand, blodrøde Drer, ømme og tildeels hovne Hoveder; og hvis man da ikke strax lukker dem ind i Faare-

stien, lader dem forblive der uafslabeligt i flere Dage og man ikke øieblikligen ophører med Boghvedefoderet, da staaer man Fare for at miste hele Flokken inden faa Dage. De faae ellers bolne Drer og Hoveder, stundom ogsaa tykke Hoveder, som de flæse og gnide uafslabeligt, indtil de vorde dorffe, og enten staae som om de sove, lige til de styrte om og døe, eller ligge og sparke med Benene en kort Tid; stundom seer man endeel af dem, især dem med tykke Hoveder, at dansse rundt paa eet Sted, indtil de falde om derved. Er Sygdommen ikke kommen forvidt, og man strax fjærer dem i Dreene, eller, hvis de ere haardt angrebne, da fjærer begge Dreene af dem tæt ved Hovedet, for at faae Blodet til at flyde godt, og man da holder dem inde, og for alting ikke giver dem Boghvedefoder eller Korn, men Kartofler, Høe og fiin Rughalm, da restitueres de, hvis Sygdommen er i sin Begyndelse, i kort Tid atter, endstjøndt de tabe ikke lidet paa deres Hulb. Heelt besynderligt er det imidlertid, at man ofte, især om Lusten, er Kold og mørk og Faarene aldrig lukkes ud i Soelstin, da, uden mindste Kjendtegn til Sygdom eller Upasselighed hos Faarene, kan vedblive, at fodre dem med Boghvedefoder i Februari, ja i Marts med; men da det her forstørstedelen kommer an paa Omstændigheder, der ikke staae i vor Magt at styre, gjør man klogest i, at ophøre med dette Foder til dem ved Kyndelmisse. So læn-

gere hen paa Foraaret man vedbliver dermed, jo farligere er det.

Her er et Phænomen, som den praktiske Landmand beller til Naturkjenderen om at forklare, nemlig: Hvorledes Soelstraalerne formaae, i saa utroelig Hast at frembringe saa fræpante Virkninger paa Gaarene, der fodres med Boghvede? — Det samme er Tilfældet med Sviin, som fodres eller fedes med Boghvedekorn, og hvorefter om siden. Da de samme Symptomer vise sig ved Fodring med grønt Boghvedefoder paa begge disse Huusdyr, formoder jeg, at det, siden Hr. Kammeraad Drewsens Anmelbelse, maae være anstillet f. Ex. paa Veterinairskolen endeel Forsøg i denne Anledning ikke alene paa disse, men ogsaa paa mange andre Dyr, og mueligt et eller andet Forebyggelsesmiddel imod hiint Onde udfundet; i saa Fald vilde Offentliggjørelsen af de erholdte Resultater, ja Beskrivelsen over de anstillede Forsøg vorde saare interessant for praktiske Landmænd.

Vel har jeg ladet mig fortælle, at Beboerne i Sjyllands vestlige, sandede, skarpe Egne vedblive at fodre Gaarene med Boghvedehalm lige til Maaedag, uden at spore til mindste Sygdom blandt Gaareflokken derefter. Hvis dette Rygte er paalideligt, hvilket var ønskeligt at vide, hvad kan da vel her forandre hiint Resultat? — Mon fordi Boghvedeplanten er der befriet fra et eller andet

for Faarene skadeligt Stof? — Kan mueligt Klimatet der forarsage denne Forandring? — Eller hidrører den derfra, at Faarene i mangfoldige Generationer ere vænnede til at taale det Skadelige ved Boghvedeplanten? At Vanen i lignende Tilfælde kan gjøre meget, seer man tydeligt nok ved Blodalen hos Hornkvæg; thi hvor fremmed Dvæg kommer paa Græs i visse Skovegne, døde de sædvanligt af Blodalen, medens Dvæget af eget Opdræt især i flere Led, der ere tilvænnede fra Ungdom af til Egnens Græsgange, sjældent eller aldrig faaer Blodalen deraf.

2) Boghvedekorn til Sviin.

Boghvede er et godt Foder til Sviin, og til deres Fedning saare fortreffeligt; men her menes god vægtig Boghvede og ikke de svange og lette Korn, som af Nogle anvendes dertil. Til Sviinesøds om Sommeren har jeg, naar Boghveden har baaret vel til Hæret forud, ifkun anvendt den enten grottet, eller heel blandet i en Svinetsønde mellem Karvand, Maff, Vasse, Grønt ic., uden at spøre mindste Upasselighed hos Sviin derefter, og seet dem trives vel derefter; men jeg lader heller aldrig noget Sviin komme ud af Svinestien enten Sommer eller Vinter. Med Boghvede har jeg fedet Sviin i kort Tid ret ønskeligt; de faae den ugrottet ligesom den tages ned af Løftet, men som meldt god vægtig Boghvede; men da Fednin-

gen dermed altid fandt Sted i Vintermaaneberne, har jeg heller ikke sporet mindste Skadelighed der- ved; Kun maae de aldrig mangle Vand under denne Fodning. Ikke har jeg selv forsøgt, at give Sviin fuldtop af Boghvede om Sommeren, men jeg har seet det være Tilfældet andensteds, og fundet lignende Uleilighed derefter som hos Faar- rene, der fodres med Boghvede og Boghvedehalm, og som forhen er beskrevet, nemlig: røde Dine, holne Drer og Hoved samt tillige tøde og hovne Forbeen, derhos skrige Svinene noget forskrækkeligt, lude med Hovedet, sparke med Forbenene. Af Bønder fra Jyllands Vesteregne har jeg hørt Stadfæstelse herpaa, og det er vidt og bredt ble- ven til et Ordsprog, naar Svinene jages paa Bog- hvedestubbene, for at opsamle de ofte i stor Mængde affaldne Boghvedekorn: "Tag Dig vare for Svi- nespiat!" — Spiatte er et provindsialt Udtryk, og betyder det samme, som sparke eller sprælle.

Saavidt min Erfaring naaer, lide hverken de sorte Faar eller Sviin ved at fodres med Bog- hvede, ligesaa lidt naar den er tør som naar den er grøn; dog, der hører endeel Forsøg til, som maae give eet og samme Resultat, førend man kan antage det som en paalidelig Erfaringsfænde- hed, og een eneste Ufvigelse (f. Ex. at et sort Faar, der fodres med Boghvedefoder, jo gjerne kunde blive dorst, uden at just Boghvedefoderet var Skyld deri) — maae naturligviis opfordre

til Vaersomhed og til at anstille en lang Række af Forsøg, førend man kan antage Sagen som afgjort. At jeg imidlertid helder til denne Mening er naturligt, da jeg veed, at det er Tilfældet ved Fodringen med grøn Boghvede, og har, paa een eneste Afvigelse nær, som meldt er, fundet Bekræftelse derpaa ved Fodringen med den tørre.

Ogsaa her er et for mig uforklarligt Phænomen, som afgiver et Problem for Physikeren at opløse, og for hvis tilfredsstillende Oplosning Mangfoldige ville være ham Tak og Erkjendtlighed skyldige, nemlig: Hvi den sorte Farve hos Saar og Sviin forebygger Skadeligheden af Fodringen med Boghvede?

3) til Hornqvæg og Feste.

Boghvedefoder saavel grønt som tørt er godt til Hornqvæg, som befinder sig vel derved, trives derefter, og Kæerne malke godt deraf; dog fedes det derved, ligesom sædvanligt ved alt Frodigtvoksende, uden Afverling med andet Slags Foder, især om Boghvedefoderet er stort eller stridt. En Blanding af Boghvede og Vikler sammen afgiver et fortreffeligt Foder og et stort Quantum paa Arealen, da Viklerne, som klynge sig fast til den hurtigvoksende Boghvede, kappes med den i Bersten, og holde sig bedre friske og rene, end naar de eneste nedpiskes af Regn og Storm. Med velbjerget og ikke for stridt utørsket Boghvede kan man

fedede Hornqvæg, dog ikke uden Afverling med andet Foder. Heste blive snart fede af grønt Boghvedefoder, med mindre det indeholder en Blanding af Vikkelfoder.

Naar mine Heste tages paa tørt Foder om Efteraar, skjæres i nogen Tid fin, velbjerget, oprystet men utorfsken Boghvede mellem Hakkelsen, hvorefter de laxere lidt; hvilket nu er dem saa faare gavnligt, og hvorefter de befinde sig vel samt ere muntre og trives godt. Med et Foder, der bestaer mestendeels af saadan Boghvede, kan man i en Hast faae Kjød paa et gammelt Slæb; men dette Kjød tabes ogsaa lettere igjen ved Slid, end Kjødet efter Fodring med Havre eller især Rug.

4) til Smaakreature.

Stjæs, saavel som Kalkuner, holder jeg ingen af, og har derfor ikke haft Leilighed til at erfare Boghvedens Virkning paa dem; men jeg har forsøgt at fodre Smaahøns og Wender dermed, hvilke begge Slags trives vel derefter, især Smaahøns.

Til Slutning vil jeg her ved denne Leilighed meddele den Erfaring, jeg har haft, ved at fodre Wender med Vikker. Et af mine Børn tog engang om Sommeren Vikker ned af Loftet og gav Wenderne, i den Formening at gjøre dem ret tilgode; Tredeparten af de unge Wender bleve reent forvirrede deraf, fore i nogle Timer omkring som om de vare blevne rasende, og kunne ikke staae uden

at rave, vendte Bugene i Beiret da de kom i Dammen, og i ringere end $\frac{1}{2}$ Dag vare de fleste døde, og i Kroerne paa de Døde fandtes en stor Mængde Bisker; Resten af dem strantede i nogen Tid mere eller mindre; de gamle Wender seilede intet, men disse havde heller ikke taget Deel i Maaltidet. Da jeg troede, at de tørre Bisker forarsagede, ved Udsulmen i Kroen paa de unge Wender, hine Tilfælde og Døden; saa gjorde jeg siden Forsøg med enkelte unge Wender, som, endog naar jeg gav dem støbte Bisker, bleve syge deraf, og sandt, at Bisker ere skadelige som Foder for Wender, hvilket jeg desuden strax ahnede, da jeg fandt de gamle Wender at vrage dem; thi Dyrene, der ingen Fornuft have, ledes useilbarligen sikkest ved deres Instinct, som den vise og gode Skaber udrustede dem med til deres Velbefindende og Bedrøvelighed.

Gammel, den 31te Marts 1828.

N. P. Schøler,
Skolelærer og Kirkesanger.